

УДК 336.774

Кочетигова Т.В.

*старший викладач кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та архітектури*

Лелюк М.Е.

*студентка
Харківського національного університету будівництва та архітектури***ОЦІНКА РИЗИКУ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ****ASSESSMENT TO THE RISE OF CREDIT PORTFOLIO OF BANK****АНОТАЦІЯ**

Стаття присвячена дослідженню кредитного ризику портфеля банку. Надано характеристику зовнішніх і внутрішніх факторів, що пов'язані з виникненням ризику кредитного портфеля. Подано основні джерела кредитного ризику. Наведено основні аспекти щодо управління кредитним ризиком. Розглянуто теоретичні моделі оцінки ризику кредитного портфеля банку.

Ключові слова: кредитний портфель, ризик, банківська діяльність, платоспроможність, дохідність, фактори.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию кредитного риска портфеля банка. Представлена характеристика внешних и внутренних факторов, связанных с возникновением риска кредитного портфеля. Представлены основные источники кредитного риска. Приведены основные аспекты по управлению кредитным риском. Рассмотрены теоретические модели оценки риска кредитного портфеля банка.

Ключевые слова: кредитный портфель, риск, банковская деятельность, платежеспособность, доходность, факторы.

ANNOTATION

The article investigates the credit risk portfolio. The characteristic of external and internal factors relating to the risk of the loan portfolio. The basic source of credit risk. The basic guidelines to manage credit risk. The theoretical model of risk assessment of the loan portfolio.

Keywords: credit portfolio, risk, banking, solvency, profitability, factors.

Постановка проблеми. Поняття банку органічно пов'язане з поняттям ризику, бо банки виконують функцію перерозподілу ризиків фінансового ринку. Ризик має місце в кожній банківській операції. Кредитний ризик визначається науковцями як внутрішній ризик в основній діяльності банку. Існує вірогідність збитків від непогашення позичальником основної суми боргу та процентів за кредитом.

Внаслідок цього страждає репутація фінансово-кредитного інституту, бо значний обсяг проблемних кредитів веде до загрози неплатоспроможності. Перед банками постала необхідність переходу від екстенсивних методів роботи до інтенсивних (таких, що вимагають поліпшення якості кредитного портфеля), тому дослідження цієї теми є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи наукові джерела та публікації, можна сказати, що оцінці ризику кредитного портфеля банку приділяється багато уваги науковцями, такими як А.О. Спіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко, М.М. Квасній, В.В. Голубець та ін. Незважаючи на значний внесок

цих учених у дослідження оцінки ризику кредитного портфеля, це питання сьогодні потребує подальшого дослідження як у теоретичному, так і в практичному аспекті.

Метою статті є оцінка ризику кредитного портфеля банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зараз Україна перебуває у досить складному соціально-політичному та економічному становищі, тому держава потребує злагодженої та ефективної діяльності виконавчих, законодавчих та управлінських органів. Банківська система України сприяє динамічному розвитку економіки за допомогою кредитної діяльності.

Основними параметрами кредитного портфеля є дохідність та ризик. Виникнення такого ризику пов'язане з низкою факторів – внутрішніх (стан економічного середовища і кон'юнктура) та зовнішніх (викликаних помилковими діями самого банку). Варто зазначити, що більшість комерційних банків України донедавна в оцінці кредитного ризику за конкретною угодою враховували лише одне із можливих його джерел – фінансові можливості позичальника (об'єктивний ризик, пов'язаний із позичальником) [1].

Серед багатьох банківських ризиків найважливіше значення має кредитний. У спеціальній літературі можна знайти його різні визначення, але, як правило, під кредитним ризиком розуміється «імовірність того, що вартість активів банку, насамперед кредитів, зменшиться у зв'язку з нездатністю чи небажанням клієнта (позичальника) повернути борг чи частину боргу, включаючи належні за договором відсотки» [2].

Кредитний ризик, якому піддається комерційний банк, залежить від низки факторів, що характеризують кредитний портфель і кредитну політику банку. Основними серед них є:

- ступінь диверсифікованості кредитного портфеля по позичальниках, регіонах, галузях (чим вища диверсифікованість, тим нижчий ризик; чим вища концентрація кредитного портфеля, тим ризик вищий);
- частка прострочених кредитів у портфелі;
- кредити в нетрадиційні сфери бізнесу;
- частка в кредитному портфелі нових позичальників, що не мають кредитної історії;
- застава неліквідних і малоліквідних активів;

– організація кредитування в банку як технологічного процесу.

Очевидно, що за своїм походженням фактори, що впливають на кредитний ризик, поділяються щодо банку на зовнішні і внутрішні. На зовнішні фактори (макроекономічні, географічні, фактори, пов'язані з позичальниками) можливий лише пасивний керівний вплив із боку банку, що полягає у виборі позичальника й у формуванні системи прийняття рішень і переваг у наданні позичок. Внутрішні ж фактори, що характеризують усю технологію кредитування (від надання кредиту до його повного погашення), є цілком керованими з боку банківського менеджменту.

Під управлінням кредитним ризиком розуміється комплекс заходів організаційного і технічного характеру, що дають змогу завчасно передбачати і вирішувати питання, пов'язані з кредитним ризиком, до того, як вони переростуть у серйозну проблему для банку. Як і будь-який процес, управління кредитним ризиком базується на оцінці значення керованого процесу (кредитного ризику). Оскільки можливість позичальника виконувати свої зобов'язання перед кредитором по кожному кредитному продукту залежить від безлічі факторів, серед яких – суб'єктивні (економічні показники діяльності позичальника) і об'єктивні (макроекономічні процеси в країні й у світі), оцінка зазначеної вище імовірності базується на дослідженні цих факторів. Здійснюється спеціальна класифікаційна ознака кредитного продукту, що визначає ймовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком. На підставі групи ризику визначається необхідна сума резерву, який банк повинен створити під наданий кредит. Для оцінки групи ризику розробляються спеціальні алгоритми і методики. Чим глибший аналіз позичальника і достовірніша оцінка групи ризику наданого кредитного продукту на етапі розгляду заявки, тим менше проблем виникає у банку з видачею кредиту і забезпеченням його повернення. Розглянемо детальніше окремі елементи процесу управління кредитним ризиком.

Якість позичальника і пов'язаний з ним кредитний ризик впливають на фінансові показники банку як у момент видачі позички, оскільки банк зобов'язаний формувати резерви для покриття можливих втрат по позичках, так і в момент настання ризикової ситуації, коли банку приходиться відносити до збитків неповернену позичкову заборгованість.

Практика показує, що дуже багато позичальників не повертають кредити не тому, що потрапили в скрутне фінансове становище, а тому, що вони просто не хочуть цього робити. У таких ситуаціях банк змушений подавати до суду на позичальника за невиконання ним умов кредитного договору. Банк може зіткнутися зі ще однією неприємністю. Суд може відмовити йому в задоволенні позову з причини недо-

сконалого складання та оформлення кредитного договору.

Це саме стосується й інших юридичних угод, які укладаються в процесі кредитування (договір застави, гарантійний лист, договір страхування). Все це свідчить про те, що в оцінці ризику за конкретною кредитною угодою необхідно враховувати юридичний ризик.

Основні причини банкрутства позичальників – це недоліки в управлінні, відсутність ефективних систем управлінської інформації та нездатність реагувати на зміни умов ринків і конкуренцію, концентрація на нереалістичних проектах з урахуванням розміру підприємства та перебільшення власних можливостей, тобто дуже швидке розширення за відсутності адекватних ресурсів, недостача акціонерного капіталу і висока частка позикових коштів.

Класифікаційні моделі дозволяють розбити позичальників на групи (класи) і є допоміжним інструментом у визначенні можливості задоволення кредитної заявки. Досить добре освітлені в літературі дві моделі – бальної (рейтингової) оцінки і прогнозування банкрутства.

Рейтингова оцінка підприємства-позичальника розраховується на основі отриманих значень фінансових коефіцієнтів і виражається в балах. Бали обчислюються шляхом множення значення будь-якого показника на його вагу в інтегральному показнику (рейтингу).

Загальний вид рейтингової оцінки такий:

$$K_0 = \sum A_i \times K_i; \quad i \in G [l; n], \quad (1)$$

де K_0 – інтегральний показник (рейтинг);

A_i – питома вага i -го показника;

K_i – значення i -го показника;

n – число показників.

Модифікацією рейтингової оцінки є кредитний скоринг (credit scoring) – технічний прийом, запропонований американським економістом Д. Дюраном на початку 40-х рр. ХХ ст. для добору позичальників у споживчому кредиті. Відмінність кредитного скорингу від рейтингової оцінки полягає в тому, що у формулу рейтингової оцінки замість K_i (значення i -го показника) підставляється V_i – приватна бальна оцінка i -го показника. При цьому для кожного показника визначаються кілька інтервалів значень і кожному інтервалу приписується визначена кількість балів чи визначається клас.

Якщо отриманий позичальником рейтинг (кредитний скоринг) нижчий від заздалегідь встановленого експертами банку значення, то такому позичальнику в кредиті буде відмовлено. Якщо ж його оцінка відповідає встановленим нормативам, то кредитна заявка буде задоволена. Під час введення припустимих інтервалів значень оцінки можна одночасно визначити відповідну кожному інтервалу процентну ставку і вид забезпечення.

Системи оцінки кандидата в позичальники PARSER і CAMPARI використовуються в англійських клірингових банках.

PARSER:

P – Person – інформація про персону потенційного позичальника, його репутацію;
 A – Amount – обґрунтування суми кредиту;
 R – Repayment – можливість погашення;
 S – Security – оцінка забезпечення;
 E – Expediency – доцільність кредиту;
 R – Remuneration – винагорода банку (процентна ставка) за ризик надання кредиту.

CAMPARI:

C – Character – репутація позичальника;
 A – Ability – оцінка бізнесу позичальника;
 M – Means – аналіз необхідності звертання за позикою;
 P – Purpose – мета кредиту;
 A – Amount – обґрунтування суми кредиту;
 R – Repayment – можливість погашення;
 I – Insurance – спосіб страхування кредитного ризику.

У практиці американських банків застосовується «правило п'яти С»:

- CAPACITY – здатність погасити позику;
- CHARACTER – репутація позичальника (чесність, порядність, старанність);
- CAPITAL – капітал, володіння активом як передумова можливості погашення позикової заборгованості;
- COLLATERAL – наявність забезпечення застави;
- CONDITIONS – економічна кон'юнктура та її перспективи.

Американський економіст Альтман запропонував рівняння для оцінки вірогідності банкрутства підприємства, що звернулось до банку за кредитом.

$$Z=1,2X_1+1,4X_2+3,3X_3+0,6X_4+0,99X_5, \quad (2)$$

Він використав п'ять змінних:

- X1 – відношення оборотного капіталу до суми активів фірми;
- X2 – відношення нерозподіленого доходу до суми активів;
- X3 – відношення операційних доходів (до вирахування процентів і податків) до суми активів;
- X4 – відношення ринкової вартості акцій фірми до загальної суми боргу;
- X5 – відношення суми продажу до суми активів.

Для розрахунку числових параметрів моделі Альтман застосував метод множинного дискримінантного аналізу. Класифікаційне «правило», отримане на підставі рівняння, гласило:
 – якщо значення Z менше 2,8, то фірму треба віднести до групи потенційних банкрутів;
 – якщо значення Z більше 2,8, то фірмі в найближчій перспективі банкрутство не загрожує.

Мета діяльності банку зводиться до отримання максимального прибутку за мінімально можливого ризику. Залежно від стратегічних завдань діяльності банку він постійно здійснює збалансування відношення «ризик – доходність» з перевагою одного із критеріїв. При цьому банк може опинитись в одній із трьох «зон», таких як:

1. Зона недостатньої доходності – банк відмовляється від надання ризикових кредитів, але при цьому не забезпечує мінімального доходу.
2. Зона безпечного функціонування – банк забезпечує себе мінімальним необхідним доходом і приймає на себе доцільний ризик.
3. Зона невиправданого ризику – банк приймає завідомо неприйнятний ризик, у зв'язку з чим ймовірність отримання запланованих високих доходів значно знижується.

Завданням керівництва банку є зробити все можливе (за допомогою свого персоналу), щоб уникнути тривалого перебування у перших двох зонах, яке призводить до погіршення фінансового стану банку.

У меморандумі дається розшифровка, яким чином банк має намір досягнути поставленої мети. Для цього визначаються:

- політика щодо видачі кредитів працівникам банку;
- прийнятні для банку види позик;
- переважне коло позичальників;
- політика банку щодо управління кредитним ризиком, ревізій і контролю;
- небажані для банку позичальники у різних категоріях;
- географія роботи банку з кредитування;
- позики, від яких банк рекомендує утримуватися;
- обмеження розмірів позик для різних категорій позичальників [2].

Таблиця 1

Характеристика джерел кредитного ризику

Найменування	Характеристика
1. Ризик пов'язаний із позичальником, гарантом	Репутація позичальника (гаранта, страховика) в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання Нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконати свого зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи продажу активів Недоліки в укладанні й оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування
2. Системний ризик	Зміни в економічній системі, які можуть здійснити вплив на фінансовий стан позичальника (наприклад, зміна податкового законодавства)
3. Форс-мажорний ризик	Землетруси, повені, катастрофи, смерчі, страйки, військові дії
4. Ризик, пов'язаний із предметом застави	Неможливість реалізації предмета застави Можливе знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди Загибель предмета застави Недоліки в укладанні й оформленні договору застави

Висновки. Оцінка й аналіз кредитного портфеля шляхом визначення ступеня його дохідності та ризику дають можливість банківським установам коригувати власну кредитну політику та змінювати структуру кредитного портфеля. Виконання стратегічних цілей кредитної політики банку неможливе без забезпечення якості кредитного портфеля та управління кредитним ризиком.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гребенюк Л.А. Основи формування кредитних стратегій банку / Л.А. Гребенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 2. – С. 208–213.
2. Любунь О.С. Система банківського менеджменту: Навч. посіб. для студ. екон. спец. / О.С. Любунь. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Кондор, 2007. – 354 с.
3. Дані фінансової звітності банків України станом на 1.01.2013 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua>.
4. Дані фінансової звітності банків України станом на 1.01.2014 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua>.
5. Дані фінансової звітності банків України станом на 1.01.2015 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua>.